

ZÁVĚREČNÝ PROJEKT - LUCIE ŠPIČÁKOVÁ

1.

Téma:

Rozvoj foneticko-fonologické jazykové roviny u dětí s narušenou komunikační schopností

Problém, otázka:

K formulaci problému je nutno vysvětlit základní pojmy:

Komunikace neboli přenos, sdělování, spojování, znamená schopnost lidí užívat výrazových prostředků sloužících k navázání a udržení vztahů.

Foneticko-fonologická rovina je jednou ze čtyř jazykových rovin v ontogenezi dětské řeči. Všechny jazykové roviny v ontogenezi dětské řeči se navzájem prolínají. Foneticko-fonologická rovina se zabývá zvukovou stránkou řeči. Dětem se již od ukončení žvatlání začíná vyvíjet fonemická stavba řeči. Vývoj výslovnosti by měl být ukončen asi kolem 5. roku života. Vývoj výslovnosti ovlivňuje více faktorů. U dětí předškolního věku, zejména pak u dětí s narušenou komunikační schopností je třeba tuto jazykovou rovinu rozvíjet, jelikož je nezbytným předpokladem ke správnému vývoji řeči.

Narušená komunikační schopnost je stav, kdy jedna či více jazykových rovin komunikačního procesu působí interferenčně vzhledem ke komunikačnímu záměru jednotlivce (Lechta, 2003).

Úvod:

U dětí předškolního věku, zejména pak u dětí s narušenou komunikační schopností, je třeba komunikační schopnosti rozvíjet. Důležité u těchto dětí je zjištění úrovně foneticko-fonologické jazykové roviny, kterou lze zkoumat již brzy po narození dítěte. Jedná se zejména o podporu fonemického sluchu, sluchové analýzy a syntézy.

Fonemický sluch je schopnost rozlišovat ve slovech sluchem hlásky s distinktivní funkcí. Je nezbytným předpokladem ke správnému vývoji řeči. Vhodnými cvičeními můžeme fonemický sluch, též sluchovou analýzu a syntézu příznivě ovlivnit. Dle mého názoru jsou tato cvičení velice přínosná jak pro děti s narušenou komunikační schopností, tak pro děti intaktní. Ve výzkumu se chci zabývat analýzou a následným rozvojem této jazykové roviny u dětí předškolního věku, které mají narušenou komunikační schopnost. Rozvoj proběhne prostřednictvím aplikace vlastního logopedického materiálu. Tento materiál společně s programem stimulace a podpory foneticko-fonologické jazykové roviny je zastřešen názvem stimulační program.

Cíle výzkumu:

Hlavním cílem výzkumu bude provést analýzu rozvoje foneticko-fonologické jazykové roviny u dětí z výzkumného vzorku. Analýza bude prováděna u dětí zařazených do logopedické třídy MŠ v předškolním věku, či s odkladem školní docházky na základě narušené komunikační schopnosti.

Mezi dílčí cíle patří analýza schopností fonemického sluchu, sluchové analýzy a syntézy. Jedná se o následující schopnosti:

- schopnost určování zvuků, rozlišení slova bez vizuálního a s vizuálním podnětem při změně hlásky, znělosti a délky samohlásky ve slově
- zjištění schopnosti rozlišování slabik, slabikování slov a určení jeho počtu
- zjištění schopnosti: určení první a poslední hlásky ve slově
- zjištění schopnosti: skladu slov ze slabik, sklad slov z hlásek

2.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaká je úroveň foneticko-fonologické jazykové roviny u dětí s narušenou komunikační schopností z výzkumného vzorku?

Vedlejší výzkumné otázky:

- Jaká je úroveň fonemického sluchu u dětí z výzkumného vzorku?
- Jaká je úroveň sluchové analýzy u dětí z výzkumného vzorku?
- Jaká je úroveň sluchové syntézy u dětí z výzkumného vzorku?
- Jaká je úroveň fonemického sluchu, sluchové analýzy a syntézy u dětí z výzkumného vzorku po aplikaci stimulačního programu?
- Přispěl stimulační program k rozvoji foneticko-fonologické jazykové roviny u dětí z výzkumného vzorku?

3.

Pro realizaci svého výzkumu jsem vybrala kvalitativní výzkumnou strategii. V tomto případě je nutné použít kvalitativní strategii, jelikož je nutné získat podrobné informace a data od výzkumného vzorku, v našem případě dětí zařazených do logopedické třídy MŠ. Aby byly naplněny výzkumné cíle a odpovězeno na výzkumné otázky, bude potřeba s dětmi, ale i s učitelkami v MŠ, pracovat velmi úzce, a bude potřeba aplikovat stimulační program. Výzkumný vzorek nebude veliký (pouze 5 až 10 dětí, chlapci i dívky). Tento výzkum bude sice pracovat s čísly (přesněji s procenty) ale půjde o posouzení úrovně, tedy kvality, a bude zkoumat, jak a za jakých okolností k těmto případným změnám dojde. V tomto případě je tedy vhodné použít kvalitativní výzkumnou strategii.

4.

Sběr dat proběhne metodou rozhovoru a participačního pozorování. S učitelkami logopedické třídy bude zvolen rozhovor nestrukturovaný. Pro navázání raportu s dětmi bude také zvolen tento typ rozhovoru. Při zaznamenávání konkrétních dat potřebných k určení úrovně foneticko-fonologické jazykové roviny bude použit strukturovaný rozhovor a participační pozorování. Odpovědi strukturovaného rozhovoru budou zaznamenávány do předem připravených tabulek. Tabulky budou obsahovat tři stupně posuzovací škály: úroveň Z - „zvládne“, úroveň SD - „zvládne s dopomocí“ a úroveň N - „nezvládne“. Výzkumný vzorek se bude skládat asi z 10 dětí, které budou v rámci výzkumu navštěvovány v MŠ po dobu asi půl roku.

5.

VSTUPNÍ TEST		D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
SLABIKOVÁNÍ	PES										
	CESTA										
	PRASÁTKO										
	CHOBOTNICE										
URČENÍ PRVNÍ HLÁSKY	PES										
	CESTA										
	PRASÁTKO										
	CHOBOTNICE										
URČENÍ POSLEDNÍ HLÁSKY	PES										
	CESTA										
	PRASÁTKO										
	CHOBOTNICE										
URČENÍ DÉLKY SAMOHLÁSEK	PES										
	CESTA										
	PRASÁTKO										
	CHOBOTNICE										

Vysvětlivky: D1 až D10 – označení dětí

Do takovýchto archů bude zaznamenáváno, zda děti daný úkol dokáží, dokáží s dopomocí, nebo nedokáží.

6.

Během mého výzkumu se můžu potýkat s nejrůznějšími problémy spojenými s komunikací a realizací výzkumu v MŠ. Komunikace může být problematická zejména pak s dětmi, jelikož se bude jednat o děti předškolního věku, které budou ještě k tomu mít nějaký druh narušené komunikační schopnosti. Děti mohou mít před cizí osobou ostych a nemusí přiměřeně reagovat, nebo odmítnou spolupracovat úplně. V důsledku ostychu může také dojít ke zkrácení reálných schopností dítěte. V dané MŠ může být problémem realizace výzkumu díky časovému rozvržení aktivit v programu (nedostatek času na jiné aktivity). V logopedických třídách se děti často střídají. Logopedická intervence trvá tak dlouho, dokud ji dítě potřebuje. Může dojít k nápravě poruchy a dítě svoji docházku ve třídě ukončí a bude přeřazeno jinam. Co se týče etických problémů, je nutné citlivě a diskrétně nakládat s osobními údaji jednotek výzkumného vzorku.

7.

Záznam z prvního realizovaného strukturovaného rozhovoru.

Tento rozhovor byl realizován s dítětem v požadovaném věku (tato výzkumná jednotka byla pouze provizorní, jelikož mi nebylo umožněno dělat rozhovor přímo s dítětem z výzkumného vzorku). Jednalo se o dívku ve věku 6 let a 3 měsíců s diagnózou dyslalia simplex.

Dívka měla u slov jednoslabičných až čtyřslabičných následující úkoly: slovo vytleskat (určit počet slabik), vymyslet jiné slovo na stejný počet slabik, určit první hlásku slova, určit poslední hlásku slova, určit délku hlásek slova.

Výsledky:

	Vytleská	Jiné sl. na stejný p. sl.	1. hl.	Poslední hl.	Určí délku hlásek
PES	Z	Z	Z	SD	N
CESTA	Z	Z	Z	N	N
PRASÁTKO	Z	N	Z	N	N
CHOBOTNICE	Z	N	SD	N	N

Vysvětlivky: úroveň Z - „zvládne“, úroveň SD - „zvládne s dopomocí“ a úroveň N - „nezvládne“.

Terénní poznámky:

Dívka byla zpočátku setkání stydlivá a nesoustředěná. Po vhodné motivaci (výzkum doprovázený veselými obrázky) dívka ochotně spolupracovala a prokázala snaživost.

Vytleskávání slov proběhlo bez zaváhání. Tvorba slov na stejný počet slabik byla pro dívku těžší. Bylo vidět, že dívka usilovně přemýšlí, ale slova ji nenapadla, ovšem princip pochopila. Určení první hlásky slova bylo kromě čtyřslabičného (tam potřebovala malou nápovědu) bez problému. Určení poslední hlásky se nedařilo, dívka měla tendenci určovat poslední slabiku. Určení délky hlásek ve slově se nedařilo, dívka byla jednak na konci cvičení již nesoustředěná, a také moc nechápala, co se po ní vyžaduje.

8.

Po prvním realizovaném pozorování s rozhovorem bych provedla pár změn týkajících se způsobu spolupráce s dítětem. Doba jednoho rozhovoru by neměla přesáhnout délku 10 minut, jelikož dítě v tomto věku se nevydrží dlouho soustředit. Je vhodné dítě neustále motivovat a podporovat, také chválit, aby bylo ochotné efektivně spolupracovat. Je nutné dítěti vše jasně a stručně vysvětlit, aby vědělo, co přesně po něm chci. Proto jsem se rozhodla vytvořit několik názorných pomůcek, které budou využívány při získávání informací a sběru dat při rozhovorech. Bude se jednat například o dřevěná kolečka a válečky znázorňující počty a délku. Kolečko bude znázorňovat krátkou hlásku, váleček pak hlásku dlouhou. Tato kolečka budou moci také děti využít při určování počtu slabik ve slově – budou sloužit jako vizuální opora. Popřemýšlím také o vhodnosti slov použitých u cvičení – v některých cvičeních použiji i jiná slova, např.: čmelák (výrazná hláška Č na počátku slova). Pokud bude cvičení příliš dlouhé, určitě jej budu realizovat v etapách, nikoli naráz.

9.

BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007. 212s. ISBN 978-80-251-1829-0

BERANOVÁ, Z. *Učíme se správně mluvit. Logopedické hry a hryčky*. Praha: Grada Publishing, 2002. 104s. ISBN 80-247-0257-6.

DINNAGE, R. *The handicapped child: research review*. 1. publ. London: Longman, 1972, 451 s.

KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. Praha: Grada, 2006. 228 s. ISBN 978-80-247-1110-2

KRAHULCOVÁ, B. *Dyslalie-patlavost*. Praha: Beakra, 2007. 187 s. ISBN 978-80-903863-0-3

KUTÁLKOVÁ, D. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 136 s. ISBN 978-80-247-3080-6

LECHTA, V. a kol.; KŘÍŽOVÁ, J. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál, 2003. 359s. ISBN 80-7178-801-5

LYNCH, CH. *Cvičení pro rozvoj řeči*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 136 s. ISBN 80-7178-571-7

MACHAČ, P., SKARNITZL, R. *Fonetická segmentace hlásek*. Praha: Epoque, 2009. 146 s. ISBN 978-80-7425-031-6

SKOREK, E. Małgorzata. *Schoolchildren with speech-language-hearing disorders*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, 79 s. ISBN 978-80-86818-89-4.

VYŠTEJN, J. *Vady výslovnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze, 1991. 174 s. ISBN 80-04-24504-8

ZEZULKOVÁ, E. *Logopedická prevence v předškolním věku*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. 68 s. ISBN 978-80-7368-562-1

Speciální pedagogika. Praha: Univerzita Karlova, 2012, roč. 2012, č. 1.

Pěkně zpracovaný projekt!